

בהר

בהלכה הקודמת, בדין „יכול הרב לומר לעבדו כנעני עשה עמי ואיני זנך“, ד„עבדים שהכניסה לו אשתו בתורת נכסי מלוג חייב במזונותיה, דעל מנת כן הכניס אותם, שאם לא יזון אותם ימותו ויברחו והרי אינו חייב באחריות תן“, שמוזה מובן איך השכל הישר מחייב הנהגה של רחמנות כלפי העבד, כי אם יתנהג באכזריות יש חשש שיחלה העבד או יברח וכיו"ב.

אלא שעפ"י צריך ביאור לאידך גיסא — דכיון שגם ע"פ „דרכי חכמה“ אין ל- התנהג עם עבד כנעני באכזריות, למה תלה הרמב"ם ענין זה ב„מדת חסידות“, היינו שהנהגה זו תלוי' במדת חסדו ור- חמיו של האדון, דהרי גם מי שאינו רחמן אלא הוא חכם ופיקח יתנהג ככה מצד „דרכי חכמה“, כדי שלא להפסיד את ממונו, כנ"ל?

[ואף שי"ל שכוונת הרמב"ם בלשון „מדת חסידות“ היא שזוהי הנהגה לפנים משורת הדין (כיון שמצד הדין מותר לעבוד עמו בפרך) — מ"מ, ובפרט מה- אריכות בהמשך ההלכה ע"ד מדת הרח- מים שבזרעו של אברהם אבינו ש„רח- מנים הם על הכל“ (כדלקמן ס"ג) מובן, שכוונת הרמב"ם בלשון „מדת חסידות“ כאן היא גם להנהגה באופן של חסד ורחמים מרובים].

א. כ' הרמב"ם בסוף הל' עבדים (וסיום ספר קנין): „מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך, ואע"פ שהדין כך מדת חסידות ודרכי חכמה שיהי' אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה, חכמים הראשונים היו נותני' לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון הבהמות והעב- דים לסעודת עצמן, הרי הוא אומר כעיני עבדים אל-יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גבירתה, וכן לא יבוזה ביד ולא בדברים כו' ולא ירבה עליו צעקה וכעס אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו כו" (ובסיום ההלכה מאריך הרמב"ם ע"ד מדת הרחמים שבזרעו של אברהם אבינו, כדלקמן סעיף ג).

והנה מ"ש הרמב"ם ש„(מדת חסידות ו)דרכי חכמה שיהי' אדם רחמן כו' ולא יכביד עולו על עבדו כו"“, שגם „דרכי חכמה“ ושכל מחייבים הנהגה זו (וכדיק לשונו בהמשך הענין „חכמים הראשונים כו"“, ולא „חסידים הראשונים כו"“) — יש לבאר בפשטות, ע"פ דברי הרמב"ם

(1) ראה תוי"כ (ורש"י) פרשתנו עה"פ (כה, גנ"ד) לא תרדה בו בפרך.

(2) במגדל עוז וכס"מ כאן מצינים לירושלמי ב"ק פ"ח ה"ד. בבלי כתובות סא, סע"א (וראה לחם משנה כאן).

(3) ראה לקמן סעיף ב.

(4) תהלים קכג, ב.

(5) ע"ד לשונו בסוף הל' טומאת אוכלין.

(6) להעיר מירושלמי ב"ק שם „הכא במידח רחמים“. ובפני משה שם: במדת הרחמים עשה ובדרך חסד.

מאכל לבהמתו שנאמר¹¹ ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת¹². ועוד זאת: (א) בגמ' איתא רק „בהמתו“, ואילו הרמב"ם מוסיף גם עבדים¹³. (ב) בגמ' הובא ע"ז הכתוב „ונתתי עשב גור“, וברמב"ם – „כעני עבדים גור“¹⁴ [ומובן, ששני השינויים תלויים בז"ז – שבפסוק „ונתתי עשב גור“ נזכר רק „בהמתך“ (ולא עבדים), ואילו ברמב"ם כאן נוגע בעיקר „עבדים“, ולכן הביא הכתוב „כעני עבדים גור“].

ועפ"ז קשה יותר – למה הביא ה' רמב"ם כאן גבי היחס ל„עבדים“ את הנהגת „חכמים הראשונים“ עם הבהמות¹⁵.

ויש לומר, שבזה שצירף הרמב"ם בהמות עם עבדים כוונתו להדגיש הטעם שהנהגה בחסד וברחמים עם עבד כנעני היא בגדר מדת חסידות (ולא רק הנהגה ע"פ „דרכי חכמה“).

דהנה ע"פ שכל אין טעם שהאדם יקדים מזונות בהמתו לסעודת עצמו. ואדרבה, ע"פ „דרכי חכמה“, הרי הבהמות „לא נבראו אלא לשמשני“¹⁶ והם

ומשמע מזה, שיסוד הנהגה זו הוא ב„מדת חסידות“ דוקא, כלומר, שאף שהנהגה זו מחייבת מצד „דרכי חכמה“ זהו רק במי שמתנהג ב„מדת חסידות“ (שאצלו, הנהגה כזו מחייבת לא רק מצד מדת הרחמים שלו, אלא גם ע"פ חכמתו). אבל מי שאינו רחמן, הרי חשבון של „דרכי חכמה“ בלבד אינו מספיק להביא להנהגה זו.

ב. ויובן זה בהקדם דיוק נוסף בדברי הרמב"ם כאן, שבהמשך להנהגת חכמים הראשונים ש„היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין“, כ' „ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן“.

ולכאורה – „בהמות“ מאי בעי הכא? וביותר אינו מובן: מפשטות לשון הרמב"ם משמע, דהא ד„מקדימין כו“ הוא חלק מהנהגת חכמים הראשונים. וכבר העירו, שבגמ' לא הובא זה כהנהגת „חכמים הראשונים“ אלא בתור דין – „אסור לאדם שיאכל¹⁷ קודם שיתן

(7) לכאורה זוהי כוונת העין משפט (ברכות מ, א), שהעתיק ל' הרמב"ם ומסיים „וצעיק“.

(8) ברכות (שם) גיטין (סב, סע"א) – כצוין בכס"מ. והובא להלכה בטור א"ח סקס"ו. מג"א שם סק"ח. שו"ע אדה"ז שם ס"ט.

(9) בשו"ת מהר"ם ב"ר ברוך שש"ב (הובא במג"א סרע"א סק"ב) שהוא איסור גמור מה"ת. אבל מפשטות ל' הרמב"ם כאן משמע שס"ל שהוא רק מדת חסידות. וראה שד"ח כללי הפוסקים סט"ו אות יב (ועוד) שהרמב"ם ס"ל של איסור מתפרש גם על דבר שהוא רק מדת חסידות בעלמא (וראה שם בסוף האות גם בנדוד). – הדיעות אם הוא איסור מה"ת, דרבנן או מדת חסידות – ראה שד"ח כללים מערכת האלף כלל ק (וש"ז). ועוד.

(10) בגיטין שם „שיטעום“ (כבהערה הנדפסת

ע"ה בברכות שם). וראה שד"ח כללים שם (וש"ז). ועוד.

(11) עקב יא, טו.

(12) וצ"ע מקורו. וראה הערה 14.

(13) ולכאורה אין כוונת הרמב"ם בזה להביא רא' על הא דמקדימין מזון העבדים כו', אלא על כללות הענין שהאדון צריך להאכילו כו' (שע"ז). נאמר „כעני עבדים אל יד אדוניהם גור“, שיספקו להם מזונם.

(14) ולכאורה דוחק לומר שהרמב"ם למד עבדים (במכ"ש וק"י) מבהמות [נכפרט שעבדים נק' „עם הדומה לחמור“ – יבמות סב, א. וש"נ. ועוד]. ולכן מביא גם „בהמות“ כיון שזהו מקורו.

(15) משנה וברייאא סוף קידושין.

טפלים אל האדם, וקודם כל צריך לאכול בעצמו ורק אח"כ בא מאכל בהמתיו, אלא שהנהגה זו קשורה עם חסדו ורחמי' המרובים של האדם (וכדלקמן ס"ד).

ועד"ז הוא בנוגע לכללות ההנהגה עם עבדו הכנעני: זה שהתורה התירה להעביד עבד כנעני בעבודת פרך – „עבודה שאין לה קצבה ועבודה שאינו צריך לה”¹⁸ (אף שלכאורה הוא אכזריות!) ה"ז משום שעבודת העבד כוללת גם עשיית „דברים בוזים שהם מיוחדים לעשות העבדים”²⁰ [שכן נאסר להעביד עבד עברי בדברים אלו], כיון שנצטוו²² „לא תעבד בו עבודת עבד” וכדי שלא יחסר בענין העבודות (שהעבד לא ימנע את עצמו מלעשות דברים בוזים) יש מקום להתנהג עמו באופן כזה שירגיש את היותו עבד²³, ולכן התירה

התורה לעבוד עמו בפרך (אף שגורם צער להעבד²⁴), כיון שזה נוגע להעבדות גופא.

ומזה מובן, שמצד „דרכי חכמה” לחדו, הרי יש מקום לומר שצ"ל דוקא עבודה בפרך. ורק מי שחונן ב„מדת חסידות” והוא „רחמן ורודף צדק”, מתנהג ברחמים גדולים גם כלפי עבדו, עד שמתנהג עמו באופן של השוואה [ע"ד החיוב בעבד עברי²⁵ „להשוותו לו במאכל ובמשקה כו”], ויתירה מזו – שמקדים מזונות עבדו לסעודת עצמו (אע"פ שהנהגה כזו היא לכאורה היפך ענין העבודות גופא), שהנהגה כזו היא רק מצד רחמיו המרובים של האדוני²⁶.

ג. לפי הסבר זה יש לבאר גם אריכות לשון הרמב"ם בסיום הלכה זו, וז"ל: „ואין האכזריות והעזות מצוי” אלא

לבושה” (רמב"ם כאן – כדעת (והנהגת) שמואל נדה מז, א) הוא רק מדת חסידות ולא איסור מדינא, וע"פ דין מותר לבייש אותו (אבל להעיר מתוד"ה בדק נדה שם „להנצל מעונש”). ואכ"מ.

(24) והרי אסור לצער אפילו בע"ח, ולהרבה דעות – צער בע"ח דאורייתא (ראה שד"ח כללים מע' הצד"י כלל א. וש"נ. וכן פסק אדה"י בשו"ע ארי"ח שס"ה סכ"ז. חו"מ הל' עובדי דרכים וצער בע"ח ס"ד).

(25) בל' הכתוב (איוב לא, טו) שהובא ברמב"ם כאן (וכן בירושלמי ב"ק שבהערה 2) – „הלא בכטן עושני עשה ויכונונו ברחם אחד” (ראה מצו"ד שם).

(26) רמב"ם שם ה"ט.

(27) ומה שהרמב"ם מוסיף (גם) „דרכי חכמה” – כי מי שהוא בעל רחמים, ימצא טעמים גם ע"פ שכל להנהגה באופן של חסד כו'. או י"ל שכונות הרמב"ם ב„דרכי חכמה” היא להנהגה טובה במדות ישרות כו' (דלא כנ"ל ס"א).

(16) ולהעיר מס' חסידים (סתקל"א) – הובא במגיא' ושו"ע אדה"י שבהערה 8 – דלשחות אדם קודם.

(17) להעיר משר"ת שאלת יעב"ץ סי"ז, שהאיסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו הוא משום צער בע"ח, כיון שהרי היא סמוכה עליה, והטילה התורה חובה על האדם. . . לפרנסם קודם שיאכל הוא בעצמו לקנות מדת רחמים בנפשו¹⁹.

(18) ל' הרמב"ם הל' עבדים פ"א ה"ז (וראה נ"כ שם).

(19) ראה כס"מ שם, שעבודת פרך נאסרה בעבד עברי משום צער. וברש"י פרשתנו (כה, מג) „כדי לענוהו”.

(20) ל' הרמב"ם הל' עבדים פ"א ה"ז.

(21) רמב"ם שם.

(22) פרשתנו כה, לט. וראה גם רש"י שם.

(23) ומהמשך לשון הרמב"ם משמע לכאורה דגם „לא יבזהו ביד כו' לעבודות מסרן הכתוב לא

בהל' מתנות עניים³⁶ – „שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו שנאמר³⁷ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה כו' וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם יש לחוש ליחסו שאין האכזריות מצו' אלא בגוים כו'”.

ויש לעיין בטעם הדבר, שדוקא כאן בהל' עבדים מוסיף שני פרטים בזה:

(א) „והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בחוקים ומשפטים צדיקים”. ומשמע מזה, שאינו מספיק זה שזרע אברהם אבינו הם רחמנים וגומלי חסדים בטבעם³⁸, וגם לא מה שאברהם אבינו צוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה כו' – אלא צ"ל גם „שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בחוקים ומשפטים צדיקים”. ולכאורה, אדרבה, בהלכה זו מדבר הרמב"ם ע"ד הנהגה לפנים משורת הדין, יוחר מהמחוייב ע"פ חוקי ומשפטי התורה (כי ע"פ דין תורה מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך). וא"כ לכאורה יסודה של הנהגה זו היא (לא במשפטי התורה, אלא) במדת החסד והרחמים הטבועה בנפשות עם ישראל.

(ב) „וכן במדותיו של הקב"ה שצונו להדמות בהם הוא אומר ורחמיו על כל מעשיר” – משא"כ בשאר המקומות לא כ' שמדת הרחמים היא ממדותיו של הקב"ה שצונו להדמות בהם (וכמ"ש בהל' דעות³⁹ „מה הוא נקרא רחום אף אתה הי' רחום”).

בגוים עובדי ע"ז⁴⁰ אבל זרעו של אבר-הם אבינו והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בחוקים ומשפטים צדיקים, רחמנים הם על הכל, וכן במדותיו של הקב"ה שצונו⁴¹ להדמות בהם הוא אומר⁴² ורחמיו על כל מעשיו וכלי⁴³ המרחם מרחמין עליו ש-נאמר⁴⁴ ונתן לך רחמים ורחמך והרבך”.

והנה ענין זה ע"ד מדת הרחמנות של זרע אברהם (והפכה אצל הגוים) הביא הרמב"ם בכמה מקומות בס' היד:

בהל' תשובה⁴⁵ – „אסור לאדם להיות אכזרי כו' מוחל בלב שלם כו' וזהו דרכם של זרע ישראל ולכם הנכון אבל העובדי כוכבים ערלי לב אינן כן אלא ועברת⁴⁶ שמרה נצח כו'”.

בהל' איסורי ביאה⁴⁷ – „כל מי שיש בו עזות פנים או אכזריות ושווא את הבריות ואינו גומל להם חסד חוששין לו ביותר שמא גבעוני הוא, שסימני ישראל האומה הקדושה ביישנין רחמנים וגומלי חסדים”.

(28) ברמב"ם דפוס רומי „גוי' ערלים”.

(29) ראה רמב"ם הל' דעות פ"א ה"ז. סהמ"צ מ"ע ח.

(30) תהלים קמה, ט. וראה ב"מ פה, א שקאי גם על בע"ח (בהתאם ללשון הרמב"ם כאן ע"ד הקדמת „מזון הבהמות”).

(31) שבת קנא, ב. הובא גם ברמב"ם הל' מתנות עניים פ"י ה"ב.

(32) פ' ראה יג, יח.

(33) פ"ב ה"י. וראה גם הל' חובל ומויק פ"ה

ה"י.

(34) ע"פ עמוס א, יא.

(35) פ"ט ה"ז. וראה גם שם פ"ב הכ"ד.

(36) פ"י ה"א-ב.

(37) וירא יח, יט.

(38) ראה בארוכה לקו"ש ח"ל ע' 61 ואילך.

(39) פ"א שם.

ד. וע"פ משנת"ל יש לומר הביאור בזה:

הכל, עד שמקדימין מזון בהמתם לסעודת עצמן.

ה. הסברת הענין:

בנוגע לרחמי הקב"ה – שני ענינים: (א) אין הם רחמים במובן הפשוט, רגש של רחמים, אלא התנהגות של רחמים כלפי הנבראים, וכמו שביאר הרמב"ם בארוכה במו"נ⁴⁰, שמדותיו של הקב"ה הם תוארי מעשיו, ש"עושה פעולות הדומות לפעולות הנעשות על ידינו כתוצאה ממדות כלומר מתכונות נפשיות, לא שהוא יתעלה בעל תכונות נפשיות". (ב) לאידך – כיון שהמדובר במדותיו ית', הרי כשם שהוא ית' אין לו סוף, כך "מדותיו הקדושות אינן בבחי' גבול ותכלית אלא בבחי' אין סוף"⁴¹, ואין גבול לרחמיו, "לא"י כלו רחמיו".

וזה גופא הטעם ש"ורחמיו על כל מעשיו". דבמדת בשר ודם, שסיבת הרחמים היא מצבו של הזולת (שעליו מרחם), הרי יש חילוק גדול באיכות הרחמים, לפי ערך מצבו של המרוחם, ועד שדבר שרחוק מאד ממעלת האדם יתכן שמצבו לא יעורר אצל אדם רגש של רחמים. משא"כ אצלו ית', בורא הכל, אין שום דבר תופס מקום (מצד עצמו), ורחמיו ית' הוא מצד מדותיו של הקב"ה, ולכן אין גבול לרחמיו, והרי הם על כל מעשיו.

וזהו גם החידוש ב"טובת התורה" שהקב"ה צוה אותנו בה, שיש בה ב'

היחס של כבוד כו' כלפי עבד כנעני, לא זו בלבד שאינו מחוייב מצד "דרכי חכמה", אלא גם מדת הרחמים הטבעית הנטועה בנפש זרע אברהם לא תספיק לזה. כי גם רחמים אלה הם רחמים מוגבלים לפי טבע וגדר של נברא, ואין רחמים אלה חלים על עבד כנעני בענינים שהם היפך העבדות גופא.

ויש לומר, שגם לזה רמז הרמב"ם בהביאו הא שחכמים הראשונים היו מקדימין מזון הבהמות לסעודת עצמן. כי אע"פ שיתכן שאיש רחום וחסדן יתעורר ברגשי רחמים על בעל חי ולא יצער אותו, מ"מ, מובן ופשוט, שאין רחמיו עליהם גדולים מאהבת עצמו ובני ביתו, וא"כ מובן, דזה שחכמים הראשונים היו מקדימין מזון בהמתם לסעודת עצמן אין זה מפני רגש הרחמים הטבעי אלא זהו סוג אחר של רחמים.

וזהו מה שהרמב"ם מוסיף כאן (והם ישראל) שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בחוקים ומשפטים צדיקים רחמנים הם על הכל, ומוסיף "וכן במדותיו של הקב"ה שצונו להדמות בהם הוא אומר ורחמיו על כל מעשיו" – שבזה רצונו לומר, דאע"פ שאין זו הנהגה מחוייבת מצד הרחמים והחסד האנושיים (גם של נפש איש ישראל, זרע אברהם), מ"מ, "השפיע להם הקב"ה טובת התורה", ש"טובת התורה" אינה רק טוב המחוייב מצד השכל האנושי וטבע בני אדם אלא כפי המחוייב מצד חכמתו של הקב"ה. ועוד זאת נצטוינו – להדהות למדותיו של הקב"ה. ומפני זה אין גבול לרחמי ישראל, "רחמנים הם על

(40) ח"א פנ"ד (מועתק ע"פ תרגום קאפח).

(41) תניא אגרת התשובה פי"א (ק, סע"א).

וראה גם תניא ח"ב פ"ד (עט, א).

(42) איכה ג, כב.

והענין בזה:

מבואר בכמה מקומות⁴⁵, שג' סוגי עבד, עבד כנעני עבד עברי ואמה עברי, מרמזים לג' מדריגות ואפנים בעבודת בני ישראל, שהם „עבדי ה'“⁴⁶; ועבד כנעני, שעליו אמרו חז"ל⁴⁷, „עבדא בהפ' קרא ניהא לי“, היינו מי שאין לו רגש בלב להתעוררות בעבודת ה' ועבודתו היא רק בדרך כפי' וקבלת עול.

ובעבד זה, הרי שורת הדין נותנת שמותר להעבידו בפרך כדי לשבור את חומרות העבד (שממנה בא לרצות בהפקרות כו'); וזהו שמשמענו הרמב"ם, שמצד „מדת חסידות ודרכי חכמה“ דל-מעלה, הרי לא זו בלבד שאין מעבידו בפרך ח"ו, אלא אדרבה, מתנהג עמו מתוך רחמים וצדק, להאכילו ולהשקותו „מכל מאכל ומכל משתה... מכל תבשיל ותבשיל“, שמובן שזה כולל לא רק דברים המוכרחים, אלא גם ענינים של תענוג⁴⁸ (כמו האדון בנוגע לעצמו, שאינו מסתפק בהכרחיות אלא יש לו מעדנים לשם תענוג).

ועוד זאת – שעוד מקדים מזון עבדו לסעודת עצמו, כלומר, עוד לפני ש-הקב"ה מתענג מעבודתם של ישראל, הנק' „קרבני לחמי לאשי“⁴⁹ (שנמובן

תכונות אלו, (א) הציווי הוא על ההנהגה באופן של רחמים, דגם במצב כזה שאין לב האדם מסוגל להתעורר ברגש של רחמים בענין זה, מ"מ עליו להתנהג „בחוקים ומשפטים צדיקים“ של התורה, (ב) וברחמים אלה – אין מדה וגבול.

וזהו גם הטעם שהרמב"ם מוסיף, „וכן במדותיו של הקב"ה שצונו להדמות בהם הוא אומר ורחמי על כל מעשיר“, להד-גיש, שזהו תוכן „טובת התורה“ שהקב"ה השפיע לנו, לא רק להתנהג ברחמים וחסד המחוייב ע"פ טבע בני אדם (אפילו טבע של איש ישראל), אלא להדמות למדותיו ית' „כפי היכולת“⁵⁰, למעלה מגדר אנושי.

ומצד זה מקדים האדם מזון בהמתו גם לסעודת עצמו, וכן רחמי על עבדו הם באופן של כבוד ביותר (היפך ענין העבדות), רחמים למעלה ממדידה,

וע"י רחמים כאלו, הרי – „כל ה-מרחם מרחמין עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך“, רחמי הקב"ה, ורחמים רבים דוקא.

ו. והנה ידוע מחז"ל עה"פ⁵¹, „מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישׂראל“, דמה שהוא עושה הוא אומר לישׂראל לעשות ולשמור, שמזה מובן גם ב-נדוד⁵², שהקב"ה מקיים כביכול גם הלכה זו שברמב"ם ע"ד הנהגת אדון עם עבדו הכנעני.

(45) תר"ח שמות ד"ה וכי ימכור (עא, ב ואילך). דרך חיים ש' התפלה פס"ו ואילך. סהמ"צ להצ"צ מצות יעוד כו' אמה העברי. אוה"ת משפטים ע' א'קכו ואילך. ועוד.

(46) כמ"ש (פרשתנו כה, מב, שם, נה) „עבדי

הם“. ועוד.

(47) גיטין יג, א.

(48) ראה טאריח סר"ז ובכ"י שם.

(49) פינחס כה, ב. ועד"ז בכ"מ.

(43) ל' הרמב"ם בסהמ"צ שם. מ"נ שם (בסוף

הפרק). ובהל' דעות שם „כפי כחו“. וראה בארוכה לק"ש ח"ד ע' 1130 ואילך. חל"ד ע' 156 ואילך.

(44) תהלים קמז, יט. שמור פל, ט.

רחב יותר נכללים בזה כל עניני עבודת השם⁵⁰, הגורמים „נחת רוח לפני שאמר-
 תי ונעשה רצוני”⁵¹ – הרי הוא נותן לישראל עמו, אפילו מי שעבודתו היא
 בדרגת „עבד כנעני”, כל צרכיו, ובאופן
 של תענוג.

(משיחת ש”פ יתרו תשמ”ה)

(50) להעיר שקרבנות נק’, „עבודה” סתם (ראה מפרשים לאבות פ”א מ”א).

(51) ספרי ורש”י פינחס שם, ח. ועוד.

בחוקותי

וצריך להבין: בתיאור המצב דלעת"ל כתב הרמב"ם, ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח ה' אדם שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, ומובן, דכאשר בני' יהיו במצב כזה אין חשיבות לנסים ונפלאות הגשמיים הנ"ל שיהיו בפירות הארץ (ובלשון הרמב"ם, "וכל המעדנים מצויין כעפר"). ואף שמוכן שיש תועלת בדברים אלה, כי כאשר, הטובה תהי' מושפעת הרבה¹⁰ ה"ז אמצעי, כדי שיהיו (ישראל) פנויים בתורה וחכמתה ולא יהי' להם נוגש ומבטל¹¹, מ"מ, למה האריכו חז"ל כ"כ במעלת המעדנים הגשמיים שיהיו לעת"ל, כאילו הוי דבר מיוחד ונעלה ביותר בפ"ע?

ב. והנה מעין שאלה זו הקשו ה' מפרשים¹² לענין שכר מצוות המבואר בפרשתנו, "אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם – ונתתי גשמיכם גוי", ומאריך הכתוב בפרטי שכר ה' מצוות, שרובם הם דברים גשמיים, והרי

א. עה"פ ונתנה הארץ יכולה דרשו רז"ל בתורת כהנים: "לא כדרך שהי' עושה עכשיו אלא כדרך שעושה בימי אדם הראשון, ומנין שהארץ עתידה להיות נזרעת ועושה פירות בן יומה ת"ל זכר עשה לנפלאותיו וכה"א תדשא הארץ דשא עשב מלמד שבו ביום שהיתה נזרעת בו ביום עושה פירות ועץ השדה יתן פרייו לא כדרך שהוא עושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון. . בו ביום שהוא נטוע בו ביום עושה פירות, מנין שהעץ עתיד להיות נאכל ת"ל עץ פרי, אם ללמד שהוא עושה פרי והלא כבר נאמר עושה פרי, א"כ למה נאמר עץ פרי אלא מה פרי נאכל אף העץ נאכל, ומנין שאף אילני סרק עתידים להיות עושים פירות ת"ל ועץ השדה יתן פרייו".

והנה תוכן זה, בהפלות נסים ומעלות שיהיו לעתיד בגשמיות העולם, מצינו בדברי רז"ל בכ"מ, ולדוגמא במס' כתובות, "עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת. . עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים. . עתידה חטה שתהא כשתי כליות של שור הגדול וכיר"ב.

(7) סוף הל' מלכים.

(8) ישעי' יא, ט.

(9) ל' הרמב"ם שם. וראה לקר"ש חכ"ז ע' 237 שכוונת הרמב"ם בזה, שחשיבות המעדנים תהי' כעפר, שאין בו צורך.

(10) ל' הרמב"ם שם (לפנ"ז).

(11) ל' הרמב"ם שם ה"ד. ועד"ז ברמב"ם הל'

תשובה פ"ט ה"ב.

(12) אברבנאל שבהערה הבאה. ועוד.

(1) פרשתנו כו, ד.

(2) תהלים קיא, ד.

(3) בראשית א, יא.

(4) ובשבת (ל, סע"ב) "עתידים אילנות שמו-

ציאין פירות בכל יום".

(5) ראה שבת שם.

(6) קיא, ב.